

ÇAYKUR'UN GELECEĞİ

Ali Rıza Saklı

Lider Karadeniz, 9.Sayı

Çaykur, 200 bin üreticinin bir milyona varan toplam nüfusuna geçim sağlayan çay sektöründe kabaca %65 paya sahiptir. Sektörde böylesine önemli bir paya sahip olan bir kuruluşla ilgili kararlar, bütün riskler göz önünde bulundurularak ve dikkatle alınmalıdır.

Dikili olduğu araziden başka bir ürün alınmasına izin vermeyen, %80'lere kadar meyilli olan ve başka ürün ekilmesine elverişli olmayan arazilerde ekildiği için, bu araziler bakımından alternatifsiz olan çay, Doğu Karadeniz bölgemizde feda edilemeyecek bir önem ve özelliğe sahiptir. Bu yüzden, çay ve Çaykur ile ilgili değerlendirmelerimizde, çayın bölgeye hizmetinin en iyi şartlarda nasıl devam edebileceği temel yaklaşımı göz önünde bulundurulmaktadır.

Çaykur'un geleceği ile ilgili alternatif yaklaşımları kısaca ele alıp incelemek uygun olacaktır. Birinci yaklaşım; Çaykur'un mevcut yapısının devam ettirilmesidir. Bunu yapabilmek için, her yıl 80-100 trilyon liralık Hazine desteğinin sağlanması, halen %145 olan (ve 2004'te en az %10 azaltılması için DTÖ yükümlülüğü bulunan) gümrük korumasının devam etmesi, atalet ve verimsizliğe yol açtığı eleştirileri yoğun olan KİT statüsünün savunularak korunabilmesi gerekir. Bu statünün korunması, gümrük duvarlarının kaldırılması yönünde gelişen AB ve sair yaklaşımlara karşı en üst düzeyde bir siyasi ve ekonomik kararlılık gerektirir.

Bize göre, Çaykur'u (ve çay sektörünü) verimli çalışacak bir yapıya kavuşturmak için kontrollü bir yapı değişimi daha uygun olacaktır. Bu yapı değişimi tartışmalarında ilk akla gelen seçenek şüphesiz 'özelleştirme'dir. Ancak, çay sektörünün 1984'te özel kesime açılması ile kurulan 310'den fazla özel sektör işletmesinin büyük kısmının (1993'e kadar 168'inin) kapanması, faaliyete devam edenlerin de üreticiye Çaykur'dan daha iyi imkânlar sunamaması, bu seçeneği zayıflatmaktadır.

Çaykur'un fabrikalara bölünerek özelleştirilmesi ile, Çaykur fabrikalarının da bugünkü özel sektör noktasına getirilmesi halinde, bugün Çaykur'a sattığı yaş çayın bedeline güvenerek çaycılık yapan üretici çok zor durumda kalacaktır. Çayının tamamı için özel sektörün uzun vadede ödeme veya yaş çaya karşılık kuru çay teklifleri ile karşı karşıya kalırsa, üreticinin, çaycılıktan vazgeçerek göç etmeyi tercih edebileceği düşünülmelidir.

Çaykur'un bütün olarak özel sektöre satılması ise, yüksek kârlara alışmış özel sektörün, yılda sadece dört ay çalışan ve düşük kârlılık oranına sahip bir sektörden yüksek kâr elde etmek için üreticiye yüklenmesine yol açabilecektir. Bu seçeneğin de çay sektörünü bölgede kalıcı yapacak ve sorunları çözecek bir sonuca varmayacağı düşünülmektedir.

Çaykur fabrikalarının, hiç bir kâr gayesi olmaksızın, sadece üreticiye yeterli bir yaş çay geliri sağlamayı amaçlamak üzere üreticiye devredilmeleri, zor durumdaki en makul çözüm olarak görülmektedir. Bu çözümün de, Çaykur'un görünüşte değil gerçekten üreticinin kontrolünde olması, yöneticilerinin değil üreticinin menfaatine faaliyet göstermesi ve hizmetini sürekli devam ettirecek kadar verimli ve kârlı bir faaliyet yürütmesi şartlarını yerine getirmesi gerekir.

Ülkemiz şeker sektöründe üç fabrikası bulunan Pankobirlik'in, bir üretici birliği olarak şeker işletmeciliği yaptığı model seçeneklerden biri olabilir. Kenya'da bulunan ve Avrupa Birliği'ndeki modellerden esinlenerek kurulmuş olan Kenya Çay Geliştirme Ajansı (Kenya Tea Development Agency - KTDA), 45 yaş çay işleme fabrikasına sahip bir üretici kuruluşu olarak bize önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Çay sektöründe girişilecek bir yapı değişimi, hazırlanacak detaylı bir proje ile Çaykur'u yeniden yapılandırmayı da kapsamlı ve AB, Dünya Bankası gibi kuruluşların fon destekleri sağlanarak sosyal riskleri elimine edilerek uygulanmalıdır